

Руська Правда: Русь – не Росія

Коли у V ст. вже появився Київ, Москва не існувала. Коли у IX ст. варяги з північної Європи заснували Руську державу, якої столиця була Київ, і вплив нової Руської держави простягнувся від Балтійського моря до Чорного моря, Москва не існувала. Коли у X ст. Володимир Великий розширив терени держави, розбудував Київ і охрестив Русь, Москва не існувала. Коли в XI ст. Ярослав Мудрий склав «Руську правду», збудував Собор св. Софії та Золоті Ворота, і став тестем Європи через династичні союзи з європейськими державами, Москва не існувала.

Який висновок? Русь – це Україна. Русь – це Європа. Але Русь - *не* Росія.

Київ
996
Десятинна
церква

Київ
1011
Софійський
собор

Київ
1070
Видубицький
монастир

Київ
1108
Михайлівський
монастир

Москва
996

Москва
1011

Москва
1070

Москва
1108

I. Походження назви «Русь»¹

Тема «Русь – не Росія» буде зосереджуватися над Княжою Добою – та специфічно над Київською Руссю. Але потрібно перше зрозуміти звідки походить назва цієї могутньої держави та чому північні сусіди московити взяли собі ім'я Росія. Легко назвати це 'cultural appropriation', але деталі й обставини є складними. Вони включають церкву, соціально-суспільні тиски, академічні впливи і т.д. Тут використовуємо два джерела: (1) книжечку «'Kievan Rus' is not Identical with Russia»², видану професорами Прицак і Решетар з Гарвардського Університету, та (2) підручник «Історія України», який ви всі використовуєте в Рідній Школі, хоч мабуть ще не глянули на примітки на ст. 221-233.

I.A. Чи історія походження («Origin Story») Росії починається з Київської Русі?

1. Дуже загально, в'ятичі (словянське плем'я) були предками московитів (росіян), а поляни – предками русинів (українців).

- Приблизно в 1113 р. Нестор Літописець написав у Києві «Повість Временних Літ» де взагалі не виявив почуття єдності або співбуття з в'ятичами. Він навіть припустив, що в'ятичі походили не від східнослов'янських племен, а від західнослов'янських ляхів. За словами Нестора, поляни мали цивілізовані звичаї та закони, та брали шлюб, а в'ятичі «жили в лісах, як звірі, їли нечисту їжу, проклинали перед батьками і не брали шлюбу».
- В час Нестора правив Володимир Мономах (князь смоленський (1073—1078 рр.), чернігівський (1076—1077 рр., 1078—1094 рр.) і переяславський (1094—1113 рр.), великий князь київський (1113—1125 рр.)) і часто вів війну з в'ятичами.
- Християнство щойно прийшло до в'ятичів у другій половині XI ст. або в першій половині XII ст.

Стає зрозумілим, що в XI - XII ст. між предками українців і росіян не було почуття «єдності».

¹ Підготувала голова циклової комісії гуманітарних та соціально – економічних дисциплін, викладач історії *Чорна Ірина Вікторівна*

² Pritsak, Omeljan, et al. *Kievan Rus is not identical with Russia*, Harvard University, Ukrainian Studies Fund, 1973.

2. Андрей Боголюбський (1157-1174 рр.) вирішив відокремити від влади Києва Володимиро-Суздальська територію (на північний схід від Києва), яку можна б зачислити як колоніальна частина давньої Русі. (За рішенням Любецького з'їзду 1097 р. територія перейшла у власність Володимира Мономаха від його батька Всеволода. Тоді Володимир заснував місто Володимир-на-Клязьмі у 1108 р.)

- Володимиро-Суздальська територія почала розквітати в другій половині XI ст. і першій половині XII ст. завдяки корисному положенню на торгівельних шляхах і тому, що територія була більше ізольована від нападів тюркських кочовиків (печенігів, татар, і т.д.)
- Андрея Боголюбського батько, Юрій Довгорукий, був сином Володимира Мономаха і ще визнавав Київську владу і важливість. Після кількох спроб Юрій Довгорукий нарешті отримав київський престол, тож його син Андрей Китай (матір якого була половичанкою і дала йому половицьке ім'я Китай) за традиційною системою став князем у Вишгороді.
- Без відома батька, Андрей утік на північ, щоб заволодіти на Володимиро-Суздальській території.
- Після смерті свого батька Андрей відмовився правити в Києві і натомість пограбував і зруйнував місто в 1169 р.
- Андрей навіть намагався отримати від Візантії окрему православну митрополію для міста Володимира, але не вдалося йому.
- Наступник Андрея Боголюбського, Всеволод (1176-1212 рр.) створив у 1177 р. окремий свод (або звід, перероблений збірник літописів – a revised collection of chronicles), щоб підкреслити незалежність міста Володимира від Києва. Ці північні літописи не згадували про «південну» Русь після знищення татарами Києва в 1240 р.

**Престолонаслідування
Володимиро-Суздальської
території, пізніше князівства:**

Всеволод

Володимир Мономах

Юрій Довгорукий
(Родоначальник династії
Юрійовичі, засновник Москви)

Андрей Боголюбський

Всеволод

Таким чином, володимиро-московський період розпочався не з прийняття київської традиції, а з її руйнуванням та запереченням в середині XII ст.

3. Переяславський договір був підписаний Богданом Хмельницьким у 1654 р., коли він відчайдушно (desperately) шукав союзників для захисту своєї новонародженої «Гетьманщини» від Польщі.

- Москалі називали
 - Українців: «іноземці» (foreigners), «Черкаси», «іноземці з литовської земелі», «Литвини», «із литовських люду Черкаси».
 - Україну: «Литовські землі» або «Біла Русь».

В XVII ст., Українців інколи називали «Черкасами» тому, що місто Черкаси було козацькою столицею. Це аналогічно тому, що Москалі названі в імені їхньої столиці Москви.

- Свій край: «Московское государство».
- Українці
 - різко відрізняли себе від росіянів, називаючи їх «Москалями» або «народ московського люду».

- ii. на себе говорили «Русин» (однина) або «Русь» (множина).
- iii. називали свою землю «Україна» або «Росія» (*Так! Тяжко повірити. Нижче буде вияснення.*)
- Документи написані українською мовою переводили на російську та підчас переговорів обидві сторони потребували перекладачів.

В 1649 р. виникла справа москаля Тимоша Акутвінова в якій Патріярх Єрусалиму мусів написати листа до Богдана Хмельницького. Лист написав московський дипломат Арсеній Суханов. Лист був перекладений з російської мови на грецьку. З грецької переклали на латинську (якою Хмельницький володів) щоб Хмельницький міг прочитати.

- Хмельницький передбачав двосторонні відносини (bilateral relations) з царем, але Московія знала лише одностороннє підпорядкування (unilateral subordination) цареві. Під час первинної (initial) церемонії московський посланець Бутурлін відмовився присягати від імені московського царя, оскільки неможливо було уявити, щоб 'підданий' (subjugated) Хмельницький вимагав присяги від царя. Хмельницький, у свою чергу, відмовився від присяги і вийшов з церкви в Переяславі.
- В походах проти Польщі, обидва війська окремо воювали й не раз відбулися сутички (skirmishes) між 'союзниками'.
- Київське духовенство не прийняло правління московського патріярха та залишилось під юрисдикцією (under the jurisdiction) константинопольського патріярха.
- Протягом чотирьох років в 1658 р. гетьман Іван Виговський направив маніфест латиною до правителів Європи, в якому пояснив, що спонукало його до рішення виступити проти Московії, зокрема: знищення вольностей, депортацію шляхти до Московії, заміну українських військових намісників (governors), підбурювання громадян проти гетьмана, знищення міст, які підтримували гетьмана, та основний обман, щоб впровадити московське рабство.

Переяславський Договір 1654 р. не був возз'єднанням (reunification) українського та російського братерських народів, як нечесно стверджував перший секретар ЦК КПРС³ Микита Хрущов (наступник Йосипа Сталіна) до 300-річчя договору у 1954 р. Насправді цей договір був першим кроком до військової окупації українських земель.

4. В середовіччі релігійні установи були тісно пов'язані з дипломатією і політичною силою. На православних землях ця сила ділилася між політичними (гетьмани, царями) і церковними (митрополитами) провідниками. Таким чином еліта Київської православної церкви зіграла на руку (played into the hands) російському царю.
 - Щоб отримати підтримку наймогутнішого православного правителя (orthodox ruler) в тих часах – московського царя, еліта київської православної церкви придумала – або принаймні схвалила – історичну концепцію перенесення княжого престолу⁴ за таким порядком: «Київ – Володимир-на-Клязьмі – Москва».

³ **Перший секретар** Центрального Комітету Комуністичної партії Радянського Союзу – провідник Комуністичної партії і таким чином провідник СРСР.

⁴ The elite of the Ukrainian Orthodox church essentially endorsed the concept that Kyiv's successors were Volodymyr-on-Klyazma and later Moscow.

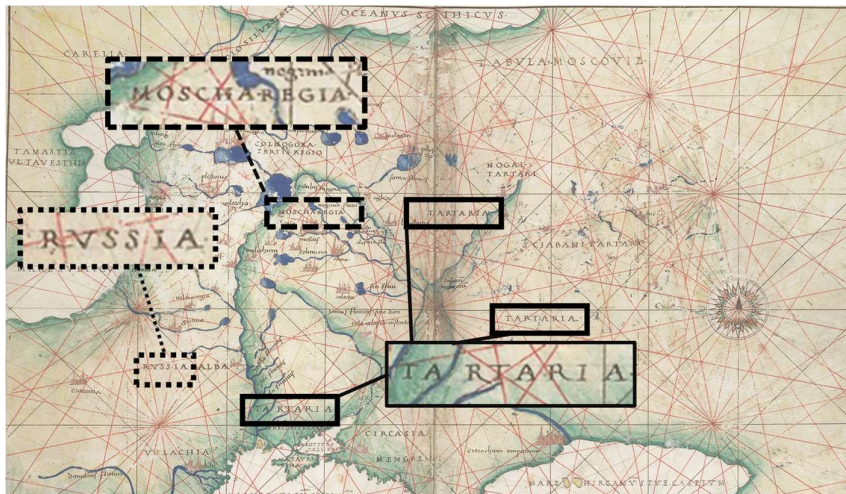
- Ця ідея була опублікована в важливому історичному тексті «Синопис» (*Synopsis*) в 1670 р. «Синопис» використовувався як основний (і єдиний) підручник з історії східної Європи до 1904 р., коли Михайло Грушевський пояснив цю шкідливу подію.
5. Навіть на початку ХХ ст., видатні російські науковці починали історію Росії від історії Володимиро-Суздальського князівства, Новгороду Великого, та нинішніх етнографічних територій російського народу.
- В 1937 р. новий підручник історії СРСР ввів схему, за якою в IX-XI ст. існував «єдиний прарусський народ» з якого в XIV-XV ст. розвинулись три народи – російський, український і білоруський.
 - Святкування 300-ліття Переяславського Договору (точка 4 вище), підкреслило теорію «єдиної прарусської народності», яка розпалася на три народи через (1) розвал Київсько-Руської держави, (2) татарську окупацію, та (3) окупацію білоруських і українських земель Литвою і Польщею.

І.Б. Ім'я - «Русь», «Малоросія», «Україна», «Рос», «Росія» - яка різниця?

«Русь» - так себе називали варяги, які зайшли на українські землі через торгівлю. Київ став їхньою столицею та з часом всі їхні території – Чернігівщина і Переяславщина (Лівобережжя), згодом (subsequently) і галицько-волинські землі – взяли цю назву.

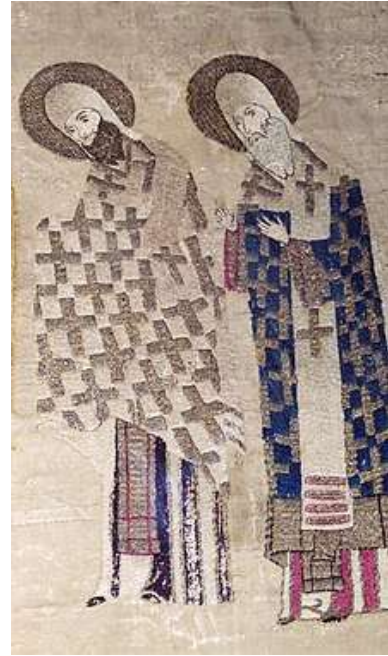
- Київські князі прилучили до своєї держави землі Північно-Східної Європи (нинішні етнічно білоруські й російські землі). Цю територію називали «руською землею», а не «Руссю».
- Аж до правління царя Петра I (XVIII ст.), в цілій Європі було прийнято, що термін «Русь» застосовувався до теперішньої української території та її мешканців. Для територій, які сьогодні відомі як (західна, європейська) Росія, використовувався термін «Московія».

*Карта східної Європи створена італійським картографом, Баттіста Аньєзе (Battista Agnese) в 1550 р. Він чітко відрізняє Русь, Татарію та Московію. **Карта чи Мана?** – обидва терміни походять з латинської мови та вважаються синонімами в українській мові.*

«Московія» або «Московщина» - походить від московського князівства яке в 1300-их рр. почало поширювати територію свого володіння. Князівство (1) мало центральне положення й (2) отримало право від татарського хана збирати данину від інших князів і таким чином зміцнилося. Аж в 1480 р. Іван III визволив свої землі від татарських ханів.

- Дуже важливо зрозуміти, що до XV ст. в східній Європі державність була тісно пов'язана з митрополією. (Sovereignty in Eastern Europe was closely related with the church and the jurisdiction of a Metropolitanate.) Тому осідок (постійне місце перебування, the permanent seat) митрополії і в якій юрисдикції він знаходився (in which jurisdiction it was located) було дуже важливо для держави.
- Вже в 1240 р. коли татари зруйнували Київ, київський митрополит Кирило III перебував в Володимирі-над-Клязьмою (тодішня столиця Володимирсько-Суздальського князівства). Його наступник, митрополит Максим (грецького походження) переніс митрополічу адміністрацію туди в 1299-1300 рр. **Починаючи з Максима, предстоятелі Київської митрополії мали осідок у Володимирі-на-Клязьмі та Москві й були під владою Володимиро-Суздальських, а згодом Московських князів.**
- Галицький князь хотів заснувати окрему митрополію. В 1303 р. візантійський імператор підвищив галицьке єпископство до митрополії (окремо від київської), а царгородський патріярх висвятив першого митрополита, Ніфонта.
- Митрополити Максим і Ніфонт обидва померли в 1305 р. Царгородський патріярх висвятив галицького кандидата, Петра, митрополитом і надав титул «Митрополит київський і всея Руси». (Буква «я» не помилка тут.) Але Петро перенісся з Києва до Володимира-на-Клязьмі. А при кінці життя **в 1325 р. переніс осідок митрополії «Київської і всея Руси» до Москви.** Але на цьому не закінчилася справа...
- В 1458 р. Київську митрополію остаточно розділили. Були «Митрополит київський, галицький, і всея Руси» (з часом забрали слово галицький) та «Митрополит московський і всея Руси».

Митрополит Максим (з ліва) відомий тим, що перебрався жити з Києва до Володимира-на-Клязьмі.

«**Мала россія**» - термін походить від Греків. В грецьких джерелах у зв'язку з подіями з кінця VIII ст. або початку IX ст. названо «Русь» словом «Рос» (написане через грецьку букву омега, Ω – довге «о»).

- Коли створено окрему галицьку митрополію в 1303 р., то її територію названо у візантійських записах і реєстрах єпархій «Мікра Росія» («Мала Русь»), а від 1354 р. визначувано назвою «Макра Росія» («Велика Русь») територію Київської митрополії, до якої належали не тільки українські та білоруські, але й московські землі.
- З часом назву «Велика Росія» почали застосовувати до земель Новгороду, а далі до земель Суздаля та Москви.
- Після церковної Берестейської Унії в 1596 р., через польську і московську політику, царгородські патріярхи вживали «Велика Росія» на означення московських земель і «Мала Росія» на означення українських земель.
- Назву «Росія» урядово (by government decree) закріпив і поширив в уживанні аж російський цар Петро I (1682-1725 рр), останній правитель *Московського* царства (1682—1721) і перший імператор створеної ним *Російської* імперії (1721—1725). **Московити стали «росіянами» аж на початку XVIII ст.**
- Після бою під Полтавою (1709 р.) видано наказ до московських послів, щоб за кордоном називали московське царство «російським». Лівобережну Україну (Гетьманщину) зачали називати «Малоросія».

- З часом російський уряд почав неправильно називати «Росією» всі території, що були під владою держави російських царів.

Малий Нью-Йорк, Великий Нью-Йорк – яка різниця?

Застановімся над дальшим можливим в'ясненням вжитку термінів «Мікра/Мала Русь» і «Макра/Велика Русь». У греків метрополія (city) позначалася прикметником «мала» на відміну від колонії (colony) або території в якій метрополія знаходиться, яка позначалася прикметником «велика». Сучасна аналогія (analogy): місто Нью-Йорк назвали б «Мікро/Малий Нью-Йорк», а «Greater New York» (місто Нью-Йорк і територія, що його оточує) або навіть штат назвали б «Макро/Великий Нью-Йорк». Фактом, що в 1354 р. литовський князь Огерд році називав Київ «Малою Руссю».

«Мікро/Малий Нью-Йорк»

«Русини» (Ruthenians, Rusyns) - хто вони? В латинських джерелах X-XI ст. названо Русь по різному: **Ruscia, Rusia, Rucia, Ruzia, Ruzzia**, а людей названо **Rhos, Rusci, Rusi, Russi, Rusii, Ruzi**.

- Перший раз вживано цю назву в літописі «Annales Augustani» де в описі подій 1089 р. написано латинською мовою фраза «Praxedem Ruthenorum regis filiam».
- В другій половині XI ст. появилася назва людей «Rutheni» з країни «Ruthenia».
- Від XVI ст. вживаються назви «Rutheni» і «Ruthenia» постійно й виключно в ватиканських документах, особливо в згадках про київську митрополію Руської Церкви «Ecclesia Ruthena».
- З часом виявляється ще одне значення на назву «Русини». Уряд Австро-Угорщини називав українців на своїх територіях (в Галичині і в Карпатській Україні) «Ruthenen». Після Першої Світової Війни дехто відносив ту назву тільки до земель Карпатської України, яких Чехословаччина називала «Підкарпатська Русь».

«Україна» - назва почала поширюватися в XVI ст. хоч вона вже була вживана в XII ст.

- Вперше вжито назву «Україна» в Київському літописі за Іпатіївським списком під роком 1187 р. (in the list of events for the year 1187) в описі смерті князя Володимира Глібовича під час походу на половців.
- В Галицько-Волинському літописі назва «Україна» й «Україняни» вживана під роками 1280 і 1282.
- З кінцем XV ст. і на початку XVI ст. вживали назву «Україна» на означення земель над середнім Дніпром і згодом включаючи землі де жили козаки (ресстрові й запорізькі).
- За часів гетьманів Б. Хмельницького (1648-1657 рр.) та І. Виговського (1657-1659 рр.) назву «Україна» поширено на всі еперішні українські землі.

II. Київська Русь: На початку ... Слов'яни – предки українців

II.A. Анти - об'єднання слов'янських племен, яке утворило першу в історії України державу. Із III ст. на території України між Дністром і Сіверським Дінцем розселилися племена антив.

- Провідною галуззю економіки антив було сільське господарство. Анти не тільки забезпечили себе хлібом, а й вивозили зерно на зовнішні ринки.
- Анти підтримували торговельні зв'язки із сусідами (скіфами, сарматами, готами та ін.), а також із провінціями Римської імперії.

- У IV ст. анти утворили державне об'єднання, *Антський союз*. Його очолювали князі, яких називали «рексами», проте їхню владу обмежували народні збори. Політичний устрій антив часто порівнюють з військовою демократією⁵.
- Антський союз проіснував до VII ст. і розпався під ударами аварів (Avars - група тюркських (Turkic) племен).

Після розпаду Антського союзу на території України, де розселилися східні слов'яни, утворилися окремі племінні об'єднання, розташування і назви яких відомі з літопису «Повість временних літ»: поляни, деревляни, сіверяни, тиверці, уличі, волиняни, дуліби, білі хорвати.

Поляни. У найбільш вигідному геополітичному положенні опинилися поляни, які проживали у Середньому Подніпров'ї: вони знаходилися майже в центрі східнослов'янських племен, на перехресті (the crossroads) важливих торговельних шляхів. Саме поляни стали центром консолідації східнослов'янських земель. Їх столицею був Київ, заснований, за даними археологів, у кінці V ст. - першій половині VI ст.

Заснування Києва – Три легенди

В «Повісті временних літ» записані три легенди про заснування Києва:

1. Святий Апостол Андрій перевозаний благословив київські гори над Дніпром: «На горах цих засяє благодать Божа, буде місто велике і багато церков здвигне тут Бог»
2. Ім'я походить від Кия-перевізника, Що перевозив човном людей з одного берега на другий. Але сам Нестор літописець відкидає це походження: «коли б Кий був перевізником, то не ходив би на Царград, не будучи княжого роду, Кий би не прийшов до візантійського імператора, який його прийняв.»
3. Київ заснували князі слов'янського племені, Кий, Щек, Хорив та їхня сестра Либідь.

Наше обговорення Київсько-руських правителів почнеться з киевичами – Кий і його нащадки.

⁵ <https://histua.com/istoriya-ukraini/pervisna-doba/anti>

Хронологія Київсько-руських правителів

Роки правління	Князь/Князі	Рід
V – VI ст.	Кий	Києвичі?
VI ст. – ?	«Після смерті Кия, Щека і Хорива, успадковуючи по прямій лінії, їхні сини і племінники багато років панували у русинів, поки спадкоємність не перейшла до двох рідних братів Аскольда і Діра». - Ян Длугош ⁵	
? - 882 рр.	Аскольд і Дір	
882 - 912 рр.	Олег	Рюриковчі
912 – 945 рр.	Ігор	
945 – 964 рр.	Ольга	
964 – 972 рр.	Святослав	
972 – 980 рр.	Війна між синами Святослава	
980 – 1015 рр.	Володимир Великий	
1015 – 1019 рр.	Війна між синами Володимира – Святополк зайняв престіл	
1019 – 1054 рр.	Ярослав Мудрий	
1054 – 1073 рр.	Співправління старших синів Ярослава: Ізяслав – Київ, Святослав – Чернігів, Всеволод – Переяслав (тріумвірат)	
1073 – 1078 рр.	міжусобні (internecine) війни між Ярославичами, які насамперед були спричинені відсутністю єдиної системи престолонаслідування (a system of succession to the throne)	
1078 – 1093 рр.	Всеволод	
1093 - 1113 р.	Святополк II Ізяславич	
1113 – 1125 рр.	Володимир Мономах	
1125 – 1132 рр.	Мстислав Володимирович – Останній одноосібний (individual) правитель Київської Русі	

II.B. Династія Кисвичів

Києвичі — напівлегендарна династія полянських правителів Києва.

- З «Повісті временних літ» ми знаємо, що першими представниками цієї династії у полян були легендарні (а може й історичні) Кий, Щека та Хорив і їхня сестра Либідь.
- Нестора літописця підтримали і такі видатні польські хроністи, як Ян Длугош⁶ та Мацей Стрийковський⁷, які користувались давньоруськими літописами, що не дійшли до нас. Вони теж писали не тільки про слов'янське походження Кия, а й про те, що саме Кий був родоначальником київської князівської династії, яка зупинила своє існування після вбивства Аскольда і Діра князем Олегом.

⁶ Ян Длугош — католицький священник, історик, дипломат. Архієпископ Львівський (1480 р.). Автор «Історії Польщі» («Хроніка Длугоша»).

⁷ Мацей Стрийковський — польський військовий, дипломат, поет, католицький священник. Автор «Хроніки польської, литовської, жмудської та всієї Русі» (1582 р.), компілятивної історії Східної Європи, першої друкованої історії Великого князівства Литовського.

- Автори «Київського синопису»⁸ та «Никоновського літопису»⁹ теж вважають, що прямими нащадками Кия були Аскольд і Дір.

Кий (V-VI ст.)

Кий – легендарний засновник Києва, полянський князь. Згідно з «Повістю временних літ», Кий, Щек, Хорив і Либідь жили на дніпровських горах і збудували на правому високому березі Дніпра місто. Кий сидів на горі, де зараз узвіз Боричів, Щек сидів на горі, яка зветься Щекавиця, Хорив на третій горі, яка прозвалася Хоревиця. Саме три брати створили містечко, назвавши його ім'ям старшого брата – Києвом.

V-IX ст. – правління Києва слов'янами

Близько 480 р. було засноване місто Київ. Протягом V- IX ст. формується полянський союз — додержавне об'єднання полян, древлян і сіверян. Правила цією територією представники династії Києвичів. Арабські автори називають його Куявією, а літописи — Руською землею. Ця територія стала політичним і територіальним ядром (core), навколо якого сформувалася давньоруська держава. Останні Києвичі за легендою – Аскольд і Дір.

II. В. Виникнення та становлення¹⁰ Київсько-руської держави (кінець IX - X ст.)

Аскольд і Дір (? - 882 рр.)

- Розширення кордонів – владу Києва визнали племена деревлян, частина сіверян і дреговичів.
- Невдала спроба приєднати полочан і кривичів.
- Організація перших великих походів на Візантію (860 і 866 р.), політичним наслідком яких було:
 - укладення угоди, за якою Візантія сплачувала щорічну данину Києву,
 - а Русь зобов'язувалася надавати їй військову допомогу.
- Зростання могутності Київської держави.
- Перетворення Києва на велике торговельне місто та центр наддніпрянської держави.

Олег (882 — 912 рр.)

- Похід Олега (варяга) на Київ та захоплення Києва після вбивства Аскольда і Діра (882 р.), наслідком чого стало об'єднання Північної та Південної Русі, що створило основу для загальноруської державності. «Хай буде Київ матір'ю городів руських...»
- Регент (regent) при малолітньому сині Рюрика Ігореві (Рюрик помер у 879 р.; because Igor was a minor, Oleh ruled in his place); утвердив на київському престолі династію Рюриковичів.
- Розширення кордонів держави шляхом приєднання більшості східнослов'янських племен, а також неслов'янських племен меря, чудь і весь. Наклав на них данину (tribute).
- Боровся з угорськими племенами, що проходили з Уралу в Подунав'я (біля ріки Дунай).
- Звільнення підкорених племен від данини хозарському каганату; боротьба з хозарами. Будівництво нових міст і фортець.

⁸ «Синопис Київський» Скомпонований (compiled) у другій половині XVII ст. «Синопис» починається від давніх слов'ян і сягає другої половини XVII ст..

⁹ «Никоновський літопис» — московське літописне зведення XVI ст., містить виклад історії від виникнення Московської держави до 1558 р.

¹⁰ Emergence and formation

- Здійснення вдалих походів проти Візантії (907 і 911 р.), наслідком яких став вигідний торговельний договір, згідно з яким руські купці торгували без мита (duty) та проживали в Константинополі за рахунок імператора.
- За легендою, помер від коня, в історії відомий як Олег Віщий (пророчий, oracle).

III. Династія Рюриковичів

Ігор Рюрикович (912 – 945 рр.)

- Продовження об'єднання слов'янських племен.
- Відновлення влади над повсталими (rebelling) деревлянами й уличами.
- Жорстке укріплення центральної влади.
- Дав відсіч (repulsed) печенігам, що з'явилися біля кордонів Київської Русі, і навіть найняв їх у військо.
- Походи на Візантію (941 і 943 р.), але менш удалі, ніж в Олега.
- Уклав мир з кочовиками-печенігами, які в 915 р. вперше з'явилися біля південних кордонів Русі.
- Здійснив похід на Закавказзя (Caucases) (944 р.); мав сутички з Хозарським каганатом.
- Прагнув утримувати велике військо (дружину), що потребувало великих витрат.
- Був убитий деревлянами 945 р. під час спроби зібрати повторну данину.

Деревляни або Древліани. У VI-X ст. жили на українському Поліссі. Їх назва походить від слова «дерево», тому що вони жили в лісах.

- До входження в Київську Русь землі деревлян становили самостійне князівство з центром в Іскоростені. Військові сили деревлян були досить потужними й мобільними, протягом довгого часу конфліктували з київськими полянами.
- Згідно з літописами, у 883-884 рр. деревляни зазнали поразки (defeat) від полян на чолі з князем Олегом та змушені були сплачувати данину (tribute).
- 912 р., одразу по смерті Олега деревляни відмовилися від подальшої сплати данини, проте за два роки знову зазнали поразки від Ігоря, який подвоїв попередню данину.
- В 945 р. – спроба повторного збору данини Ігорем спричинила повстання деревлян, яке очолив їх князь Ніскія (Мал). Війська Ігоря було розбито, а його самого вбито у Іскоростені (сьогодні – містечко Користень в житомерській області).
- За літописними свідченнями, в помсті за смерть чоловіка княгиня Ольга спершу вбила деревлянське посольство, а наступного 946 р. знову взяла в облогу (besieged) Іскоростень; не здобувши міста, вона його спалила. Після поразки від княгині Ольги древліани остаточно підкорилися владі Київської Русі.

Ольга (945 – 964 рр.)

- Княгиня Ольга взяла владу на Київській Русі в свої руки після загибелі чоловіка Ігоря. Вона правила в якості регента протягом 15 років, поки її син Святослав виріс.
- Придушила повстання древлян, помстилася за смерть свого чоловіка, спалила древлянське місто Іскоростень, підкорила (conquered) весь їхній народ.
- Так як змужнівший Святослав проводив більшу частину життя у військових походах, фактично княгиня Ольга продовжувала правити Київською Руссю і після того, як її син офіційно зійшов на престол.

Діорама «Княжна Ольга біля стін стародавнього Іскоростеня»

А. А. Туранський, 1982

- Княгиня Ольга здійснила податкову реформу, яка стала джерелом права (law) та управління (governance) Руської держави:
 - Регламентувала обсяг (regulated the amount) данини, чітко визначила форми і розміри данини - «уроки», «устави».
 - Урок означав «уректи», тобто проголосити, висловити (announce). Уроки видавалися за власним бажанням княгині, стосувалися здебільшого фінансових справ держави, мали тимчасовий характер. (E.g., a temporary tax to raise funds for a new school.)
 - Устав означав «установити», «постановити». Устави погоджувалися з князівською Радою, і діяли впродовж усього періоду перебування князя при владі. (E.g., Federal income taxes.)
 - Влаштувала «становища» і «погости» - місця зберігання зібраної данини та осередки центральної влади (she established administrative centers for a centralized government).
- Поклала початок кам'яного містобудування в Київській Русі. До цього часу більшість будівель будувалися з дерева.

Як виглядав Київ під час Княжої Доби?

Їдьте в Україну, щоб дізнатися! «Парк Київська Русь» (Князівство Київська Русь) — відтворення Древнього Києва V-XIII ст. в селі Копачів обухівського району київської області. Відбудовується архітектурний образ міста в повному обсязі, і також відтворюється атмосфера Київської Русі. Ми пропонуємо відвідати веб-сайт (<https://parkkyivrus.com/ua/>), оскільки там багато інформації, зображень, відео, тощо.

- Підтримувала дружні зв'язки з Європою (посольство до німецького імператора Оттона I у 959 р.).
- Укладення договору з Візантією, за яким Київська Русь допомагала імперії в боротьбі з болгарами, норманами й арабами в обмін на данину.
- 955 р. або 957 р. з мирним посольством відвідала Константинополь, уклала угоду з імператором та **першою з усіх правителів Київської Русі прийняла християнство.**
- У хрещенні княгиня прийняла ім'я Олена; хрещеним батьком був візантійський імператор Костянтин.
- Саме в епоху її правління в Київській Русі почалося масове будівництво християнських храмів.
- Після смерті Ольги, онук княгині — Володимир Великий, переніс її мощі (her remains) в Десятинну церкву Успіння Пресвятої Богородиці.
- У 1547 р. була канонізована у лику рівноапостольної («equal to the apostles»¹¹).

Святослав Завойовник або Хоробрий (964 — 972 рр.)

- Святослав був єдиним сином Ігоря та Ольги.

¹¹ A special title given to some saints in Eastern Orthodoxy and Byzantine Catholicism for the spreading of Christianity, comparable to that of the original apostles.

- Сприяв (contributed) зміцненню центральної влади, здійснив адміністративну реформу, посадивши своїх синів намісниками у найбільших містах (в Києві, Овручі й Новгороді), ліквідувавши владу племінних вождів (tribal chiefs).
 - Був прихильником язичництва (paganism); руйнував християнські храми.
 - Стратегічно важливими для завоювання були землі на Схід від України. Землі були закриті для українських купців і торговців - Святослав вирішив відкрити східні торговельні шляхи, зруйнувавши Хозарію.
 - Протягом 964-966 рр. розгромив Волзьку Болгарію, завдав поразки Хозарському каганату й оволодів його столицею — містом Ітіль (у районі сучасної Астрахані); результатом цього походу стало приєднання до Київської держави земель в'ятичів (нагадуємо - предки московитів). Святослав звільнив в'ятичів від хозарської влади та сплати данини.
 - 967/969 — 971 рр. - Два Балканські (Balkan) походи проти Болгарії.
 - Перший похід: Оволодів містами Доростол, Переяславець (на території сучасної Румунії. Планував перенести свою столицю до міста Переяславець). Перший похід був перерваний нападом печенігів на Київ. Святослав зібрав всі війська та вирушив на захист рідної країни.
 - Другий похід: Під час другого походу на Балкани зустрів опір візантійців (resistance from Byzantium), зазнав поразки. 971 р. був складений і підписаний договір примирення - руські війська залишали Болгарію і зобов'язувались не нападати на Візантію, а греки не розривали торгових зв'язків. При поверненні додому 972 р. загинув на Дніпрі, потрапивши у засідку (ambush) печенігів.
- Результатом Балканських походів стало розширення кордонів Русі за рахунок племен уличів і тиверців (південна частина).
- Більшість завойованих територій були втрачені після смерті Святослава.

«Іду на ви!» — легендарний вислів Святослава на означення проголошення війни своїм противникам. Перша письмова згадка, згідно з «Повістю временних літ», датується 964 р.

Результати діяльності перших князів:

1. З діяльністю перших князів пов'язано збір/збут полюддя, упорядкування збору данини.
2. Перевага була надана зовнішньополітичній діяльності – розширенню кордонів, зміцненню їх та утримання території під контролем; Ольга розпочала дипломатичну діяльність.
3. Русь вийшла на міжнародну арену, хоча постійні походи Святослава виснажили державу.

III. Доба розквіту (кінець X- середина XI ст.)

(форма правління - централізована монархія)

972 — 980 рр. - міжусобна боротьба (внутрішня боротьба за владу – an internal struggle over power) за київський престол між синами Святослава — Ярополком та Володимиром. У результаті цього протистояння київський престол зайняв Володимир Святославич.

III.A. Володимир Великий (980-1015 рр.)

- Володимир Великий по праву вважається одним з найвидатніших правителів Київської Русі.
- За часів його князювання були проведені кардинальні реформи у всіх сферах життя держави, він зміг не лише побудувати сильну монархію, а й нарешті поставити крапку в «цивілізаційному виборі» країни, впровадивши християнство.
- Завершення формування території Київської Русі, приєднавши племена білих хорватів, дулібів, в'ятичів, радимичів. Територія Київської Русі простягалася від Чудського, Ладозького, Онезького озер на півночі до Південного Бугу на півдні, від Карпат на заході до межиріччя Оки та Волги на сході.

Внутрішня політика Володимира:

- Адміністративна реформа: передача земель, якими раніше правили місцеві правителі, своїм синам, вірним великокнязівським посадникам і найближчим боярам.
- Військова реформа: звільнив зі служби найманців-варягів і замінив їх дружинниками: слов'янами (це дає змогу укріпити князівську владу).
- Судова реформа: запровадив нове зведення законів усного звичаєвого права - «Устав земляний».
- Грошова реформа: Початок карбування золотих і срібних монет (златники і срібники)
- Релігійна реформа:
 - Близько 980 р. — невдала спроба модернізувати язичництво з метою об'єднання племен навколо Києва, визнавши головним богом Перуна.
 - Активно шукав можливості змінити релігію. З цією метою приймав посольства від різних народів та віросповідань. Остаточний вибір робив, визначаючись між трьома релігіями: іудаїзмом, ісламом, християнством.
 - 988 р. — прийняття Володимиром хрещення за православним обрядом і запровадження християнства на Русі (хрещення князя у м. Корсунь (Херсонес) на Кримі). Хрещення Русі зрівняло її з провідними європейськими державами.
- Сприяння розвитку освіти (відкриття перших шкіл).
- Розбудова Києва як столиця держави: укріплена фортеця — «місто Володимира», церква Пресвятої Богородиці (Десятинна), князівські палаци тощо.
 - Десятинна церква – для утримання та розбудови храму виділив – «десятину» (а 1/10th, a tithe) частину своїх прибутків.

Зовнішня політика Володимира: У зовнішній політиці перейшов від експансії до оборони кордонів; докладав чимало зусиль для зміцнення міжнародного авторитету своєї держави.

- Оборона Київської Русі – Вів боротьбу з кочовиками-печенігами, що нападали на південні кордони держави. Створив потужну систему укріплень із валів, фортець вздовж кордону зі степом під назвою «змієві вали».
- Відвоював у Польщі Червенські міста (Белз, Перемишль, Волинь, Червень); в процесі цієї боротьби приєднав східнослов'янські племена білих хорватів та волинян - завершив формування території Київської держави.
- Започаткував «шлюбну дипломатію» руських князів (це стало можливим після хрещення Русі).

Ш.Б. Ярослав Мудрий (1019 -1054 рр.)

Боротьба за престол:

- **Боротьба з Святополком.** Протягом 1015 — 1019 рр. Ярослав вів міжусобну боротьбу з братом Святополком. Святополк захопив престол в Києві після смерті Володимира в 1015 р., убив своїх братів Бориса, Гліба та Святослава. Ярослав двічі воював зі Святополком і в 1019 р. у битві на річці Альті переміг Святополка і утвердився на київському престолі.

- **Боротьба з Мстиславом.** 1024 р. розгорнулася боротьба за престол ще з одним братом, тмутараканським (на Таманському півострові — Кубань) князем Мстиславом. Ярослав зазнав поразки у битві під Лиственном. Згідно з угодою, брати спільно правили: Правобережжя Дніпра належало Ярославу, Лівобережжя — Мстиславу. Лише після смерті Мстислава 1036 р. Ярослав став єдиновладним правителем Русі.

Внутрішня політика Ярослава:

- 1036 р. під Києвом завдав остаточної поразки печенігам, після чого вони припинили назавжди напади на Русь.
- На честь перемоги над печенігами, у 1037 р. завершив спорудження Софійського собору.
- Розбудовував столицю, Київ, збудував церкви Св. Георгія та Св. Ірини, Печерський монастир (майбутня Києво-Печерська лавра); місто оточили валами з трьома брамами, одна з яких — «Золоті ворота» — була парадним в'їздом.
- Піклувався про розвиток культури та освіти - виникнення шкіл, у тому числі для дівчат, виготовлення книжок, започаткування літописання, заснування першої бібліотеки при Софійському соборі, де були зібрані твори античних авторів, тощо.
- Створив перше писане зведення законів Київської держави, що одержало назву «Руська правда» («Найдавніша правда», «Правда Ярослава»).
- Сприяв утвердженню християнства. 1051 р. без згоди константинопольського патріарха собор руських єпископів обрав першого митрополита з русичів, Іларіона.

Зовнішня політика Ярослава:

- Завершив боротьбу з Польщею за червенські міста (група фортець та укріплених замків X—XIII ст. на лівобережжі Бугу на межі Русі з Польщею).
- Розширив кордони на північному заході, приєднавши землі угро-фінських племен (засноване там місто Юр'їв).
- 1043 р. спалахнула русько-візантійська війна, спричинена зміною ставлення до Русі нового візантійського імператора Константина Мономаха. Завершилася 1046 р. примиренням візантійців з русичами і підписанням мирної угоди.
- Подальший розвиток «шлюбної дипломатії».

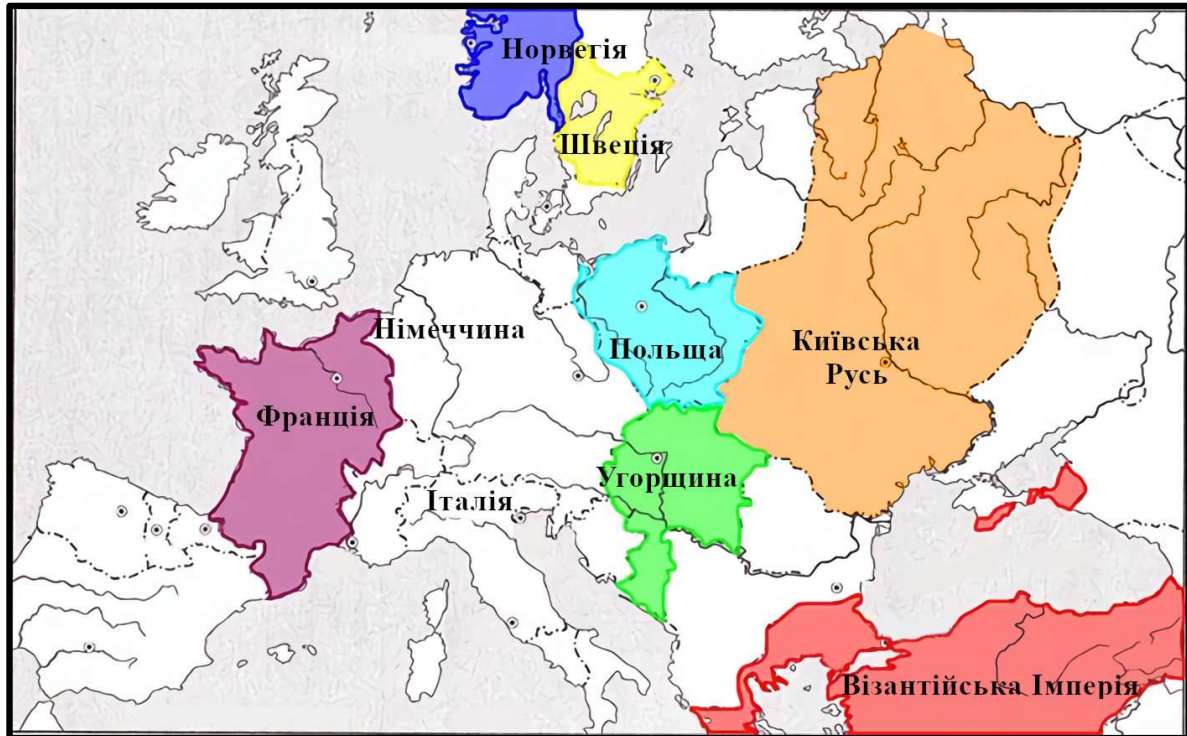
III.V. Ярослав Мудрий - «тесть Європи»

Чому Ярослава Мудрого називають «тестем (father-in-law) Європи»? Почнемо з власного шлюбу Ярослава - в 1019 р. Ярослав одружився з Інгігердою (Ірина), дочкою шведського короля Улофа Шетконунга. Інгігерда була другою дружиною Ярослава, оскільки першу дружину, Анну, в 1018 р. захопив у полон польський король Болеслав і разом із сестрами Ярослава відвіз до Польщі (Анна можливо померла у Польщі, або повернулася після перемоги Ярослава у 1019 р. У будь-якому випадку, у 1020 р. Ярослав взяв шлюб з Інгігердою.) У Ярослава Мудрого та Інгігерди було 10 дітей.

За часів правління Ярослава міжнародні зв'язки молодої держави стали широкими й багатограними (multifaceted). Стосунки з Європою стали більш важливими через погіршення відносин з Візантією - напевно цим пояснюється прагнення Києва до тісніших контактів з країнами Центральної, Західної та Північної Європи, зміцнених якраз династичними шлюбами його дітей.

Ярослав + Інгігерда (Швеція)

Анастасія + Андраш (Угорщина)	Ізяслав + Гертруда (Польща)	Єлизавета + Гаральд (Норвегія)	Анна + Генріх I (Франція)	Всеволод + Марія- Анастасія (Візантія)
--	--------------------------------------	---	------------------------------------	--

Угорщина: Анастасія Ярославна + Андраш, майбутній угорський король

З 1034 по 1046 р. у Києві проживали сини угорського герцога (Hungarian Duke) Ласло – двоюрідного брата короля Іштвана I (King Stephen I of Hungary). Вони тут рятувалися від переслідувань королеви Гізели (Queen Gisela of Hungary). Один із братів – Андраш (Андрій), який потім став угорським королем, ще в столиці Київської Русі одружився з дочкою Ярослава Анастасією у 1038 р.

- Варто згадати, що в цей час при дворі (court) Ярослава жили й сини короля Англії Едмунда Залізобокого (Edmund Ironside of England) Едуард та Едван (Edward the Exile and Edmund Atheling). Історики вважають, що Едуард та Едван допомогли Андраші повернути собі угорський престол.

Після смерті свого чоловіка у 1060 р. Анастасія з дітьми втекла до німецького імператора. Один із її синів, Шаламон (Solomon), здобув у 1063 р. королівський трон Угорщини і правив там до 1074 р.

Польща: Ізяслав Ярославич + Гертруда-Олисава, сестра польського князя Казимира; Польща: Добронега (сестра Ярослава Мудрого) + Казимир, польський князь

У 1038/1039 рр. польський король Казимир I уклав союз з Ярославом Мудрим. Союз був скріплений відразу двома династичними шлюбами: Казимир взяв у дружини Ярославову

сестру Добронегу, а свою сестру, Гертруду, видав заміж за Ізяслава, другого сина Ярослава від Інгігерди.

В наслідок цих шлюбів, Русь надала військову допомогу Польщі, а польський князь повернув руських полонених (prisoners), захоплених Болеславом під час спільного походу із Святополком на Київ у 1019 р. (Нагадаємо, що Болеслав також захопив у полон Ярослава дружину і сестри у 1018 р.). Союз Польщі і Русі допоміг Казимиру розширити територію Польщі.

**Норвегія: Єлизавета Ярославна + Гаральд Суворий, майбутній норвезький король;
Данія: Єлизавета Ярославна? + Свен II, данський король**

у 1043 р. Ярослав видав заміж Єлизавету за норвезького принца Гаральда Суворого (Norwegian Prince Harald Hardrada) – пізніше теж короля. Шлюб став можливим після того, як Гаральд відмовився служити новому візантійському імператорові Костянтину IX Мономаху і через Русь повертався на свою батьківщину. У 1066 р. Гаральд загинув у битві з англійцями під Станфордбріджем (The Battle of Stamford Bridge). Син Гаральда Олаф Спокійний правив у Норвегії у 1066-1093 рр. Щоб підкріпити становище сина, мати Олафа у 1067 р. вийшла заміж за данського короля Свена II. Невідомо, чи це була Єлизавета, бо невідомо хто був матір'ю Олафа – чи Єлизавета, чи коханка Гаральда, Тора.

Франція: Анна Ярославна + Генріх I, французький король

Наприкінці 1040-х рр. встановилися дружні відносини Русі і Франції. 1048 р. до Києва прибуло посольство просити руки дочки Ярослава Анни для французького короля Генріха I (Henry I of France). 19 травня 1051 р. відбулось вінчання та коронація Анни Ярославни.

У Франції Анна користувалася великою повагою. Генріх I був досить розумним правителем і Анна допомагала йому у державних справах. Згодом на документах поряд із підписом короля став з'являтися підпис Анни. Після смерті свого чоловіка в 1060 р. вона разом з своїм сином, малолітнім королем Франції Філіппом (Philip I of France), підписувала державні документи ім'ям «Анна регіна» — Анна королева.

Русь «цивілізувала» Францію ... а Франція «цивілізувала» Росію

*У яку варварську країну ти мене послав; тут житла похмурі,
церкви потворні і звичаї жахливі... Ти казав, що французи –
розумний народ, а вони навіть письма не знають. Показала
книжку королю. Він поморщився гідливо і каже:
«Я не священник, щоб стільки читати! У нас в Європі жоден
король читати не вміє».*

Уривок із листа Анни до батька

У Франції XI ст. були освіченими лише священнослужителі (clerics). Більше того, Париж 1051 р. не мав каналізації (plumbing), був брудним і смердючим. Місцеві жителі викидали сміття з вікон на вулицю, не мились, бо вважали це смертним гріхом, і їли руками. Анна вирішила виправити ситуацію та почала навчати грамоти (literacy) короля та придворних, а також змусила їх користуватися виделками.

Через 700 років саме Франція «цивілізувала» Росію. Петро I прагнув модернізувати і цивілізувати російський двір і тому ввів французькі стандарти освіти, поведінки і зовнішнього вигляду. Можна сказати, що культурність прибула в Росію з Русі через Францію – але росіянам довелося чекати сім століть.

*Візантійські
виделка*

Німеччина: Святослав Ярославич + Ода Штаденська, німецька принцеса

Ода Штаденська ймовірно друга дружина князя Святослава Ярославича. Але, можливо, що ні ... Її походження та ідентифікація її чоловіка викликало багато суперечок в історіографії.

- Німецький хроніст (German chronicler) XI ст. Ламперт Херсфельдський повідомляв про те, що до двору імператора Генріха IV (Holy Roman Emperor Henry IV) прибув «король Русі» на ім'я Дмитро, який попросив імператора надати йому допомогу проти його брата, котрий його вигнав.
- Для переговорів було надіслано посольство, яке очолив Бурхард. Бурхарда сестра була одружена з бунтівним братом «короля Русі». «Королем Русі» був Ізяслав Ярославич (у хрещенні Дмитро), а братом – Святослав Ярославич. Історики вважають, що Бурхард брат Оди – в якому випадку Святослав Ярославич був чоловіком Оди.

Але насправді це невідомо. Незважаючи з котрим братом Ода була одружена, це виявляється цікавим зв'язком між Ярославичами і Німеччиною та Священною Римською імперією (Holy Roman Empire).

Візантія: Всеволод Ярославич + Марія-Анастасія, дочка візантійського імператора Костянтина IX Мономаха

Відносини Києва і Константинополя більше загострилася після приходу до влади у 1042 р. Костянтина IX Мономаха. Це в кінці кінців призвело до військового протистояння. У 1043 р. Ярослав спорядив у похід на Візантію військову флотилію на чолі з сином Володимиром. Але на шляху від гирла Дунаю кораблі потрапили в бурю і більшість їх було викинуто на берег; завершили розгром руського флоту візантійські кораблі.

Розпочалися пошуки взаємного порозуміння і угоди. І знову важливу роль зіграв династичний шлюб - шлюб Всеволода Ярославича з дочкою імператора Костянтина IX Мономаха Марією-Анастасією у 1046 р. Тож ще один визначний діяч давньоруської історії – Володимир Мономах – з'явився на світ і якраз від візантійського діда отримав своє відоме найменування. Близько 1052 р. мирна угода двома державами була досягнута.

Netflix визнає, що Русь – не Росія

У листопаді 2022 р. автори серіалу «Vikings: Valhalla» на Netflix оголосили героїв другого сезону. Серед персонажів є київський князь Ярослав Мудрий, якого назвали «правителем Північної росії».

Українці відразу висловили протест, і компанія Netflix виправила допис про персонажів свого серіалу із Київської Русі.

Міністр культури та інформаційної політики Олександр Ткаченко повідомив: «По ситуації, що склалась з Netflix, коли нашу Русь сплутали з Росією, а нашого Ярослава Мудрого зробили князем земель Північної Росії, є два висновки: 1. Маємо ще багато роботи в освіченні міжнародної аудиторії про нашу історію; 2. Тісні контакти з партнерами допомагають вирішити ситуації майже миттєво».

- Щоб забезпечити свою державу від князівських міжусобиць, перед смертю Ярослав розділив Русь між своїми синами. Ярослав наказував своїм синам жити в мирі та берегти державу уклад заповіт для своїх синів:

«Осе я одходжу зі світу сього. А ви... майте межі собою любов, бо ви є брати... Тепер же поручаю я,— замість себе,— стіл свій, Київ, найстаршому синові Ізяславу.

Слухайтеся його, як ото слухались ви мене, нехай він вам буде замість мене.

А Святославу даю я Чернігів, а Всеволоду— Переяславль, а Ігорю—Володимир, а В'ячеславу— Смоленськ...»
- Нова система престолонаслідування (succession to the throne) базувалася на принципі сеньорату (seniority), тобто влади найстаршого в роді (the crown passes to the eldest child). У разі смерті одного з князів його місце посідав молодший.
- Унаслідок цього, за задумом Ярослава, кожен князь мав можливість із часом стати великим князем київським мирним шляхом.

IV. Доба роздробленості¹² (кінець XI - I половина XIII ст.)

(форма правління - федеративна монархія)

IV.A Правління Ярославичів (1054 — 1073 рр.)

(тріумвірат — Ізяслав, Святослав, Всеволод)

- Сини не слухали науки батька. Три найстарші брати усунули від участі в державному житті молодших братів Ігоря та В'ячеслава і привласнили (appropriated) їхні володіння.
- Улітку 1068 р. усі три Ярославичі були розгромлені половцями у битві на річці Альта. Внаслідок цієї поразки кияни повстали проти Ізяслава, який тимчасово, до 1069 р. змушений був покинути престол. Установити лад у Києві Ізяславу вдалося тільки за допомогою польського війська.
- 1072 р. — Ярославичі збираються на Вишгородський з'їзд князів, де було затверджено нову збірку законів «Правда Ярославичів» (доповнення «Руської правди»).

IV.B. Міжусобні війни між Ярославичами (1073—1078 рр.)

- 1073 р. — загострення суперечок між Ярославовичами переростає у серйозний конфлікт.
- 1073 - 1076 рр. – Влада зосередилася у руках Святослава.
- 1076 - 1078 рр. – Повернення Ізяслава.

IV.B. Всеволод Ярославич (1078 — 1093 рр.)

- Всеволод — останній із синів Ярослава Мудрого, що залишився живим.
- Його влада не поширювалася на західні й північно-східні землі – воювати він не любив, конфлікти розв'язував дипломатичним шляхом.

Після смерті Всеволода у 1093 р. на київський престол існувало 2 претенденти — онуки Ярослава Мудрого — Святополк, син Ізяслава, та Володимир Мономах, син Всеволода. Керуючись заповітом діда, Володимир поступився престолом на користь Святополка, а сам керував своєю вотчиною (батьківським спадком, paternal inheritance) – Переяславським князівством.

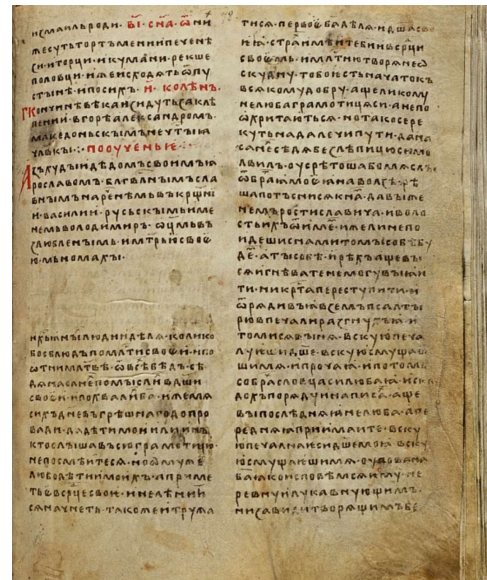
¹² Period of fragmentation. Power is no longer centralized.

IV.Г. Святополк II Ізяславич (1093 – 1113 рр.)

- Після отримання київського престолу був змушений відбивати майже щорічні напади половців.
- У 1103—1111 рр. разом із Володимиром Мономахом провів низку переможних походів в Половецькій землі. (Володимир Мономах особисто брав участь у 80 битвах).
- Став ініціатором скликання Любецького з'їзду князів у 1097 р., на якому було **скасовано порядок престолонаслідування (одноосібна влада)**, запровадженого Ярославом Мудрим та **введення спадкового володіння князівствами**. Таким чином, з'їзд закріпив поділ Русі на удільні князівства, які стали власністю окремих родин.
- Був нещирим (insincere), пожадливым (greedy), поперав лихварів (usurers – predatory lenders), не мав популярності серед киян.
- По смерті Святополка, у 1113 р., кияни скликали віче (народні збори), на якому бунтували проти дружини Святополка, яка залишилася на престолі, та запросили на княжіння Володимира Мономаха.

IV.Г. Володимир Мономах (1113-1125 рр.)

- Прізвисько «Мономах» отримав від свого діда по матері, візантійського імператора Костянтина Мономаха.
- Відновив на Русі централізовану **одноосібну владу**, що занепала після смерті Ярослава.
- Припинив князівські міжусобиці.
- Знизив податки залежних верств населення.
- Обмежив права лихварів на стягування відсотків (he put a limit on the interest rates they could charge) і закріпив це законом.
- Опікувався розбудовою Києва (побудував перший міст через Дніпро), освітою.
- Забезпечив обороноздатність (defense) країни; був організатором усіх переможних походів проти половців.
- Відновив міжнародний авторитет Київської Русі.
- Написав **«Повчання дітям»**, про любов до рідної землі, батьків, ближніх; змалював образ ідеального правителя, який має зберігати єдність і могутність Русі, запобігати (prevent) князівським чварам (royal feuds) і захищати країну від нападників. Зразок популярного в античній та середньовічній літературі жанру повчань і одночасно перша в давній українській літературі спроба життєписної розповіді (autobiography).

Сторінка з «Повчання дітям»

IV.Д. Мстислав Володимирович (1125-1132 рр.)

- Старший син Володимира Мономаха, який став його наступником.
- Успішно продовжив політику свого батька — успішна боротьба з половцями, призупинення міжусобиць, високий міжнародний авторитет.
- Зберігав єдність Київської Русі.
- Здійснив переможний похід проти литовських племен.
- Підтримував династичні зв'язки з Норвегією, Данією, Візантією. Угорщиною.
- Був **останнім єдиновладним** правителем Київської держави, після смерті якого Русь вступила в добу роздробленості. «І роздерлася руська земля....»

IV.E. Роздроблення Київської держави

В добу роздробленості змінилася форма правління та політичний устрій Київської держави.

- Форма правління - **колективний сюверенітет** (collective sovereignty) — найвпливовіші князі важливі державні питання вирішували на з'їздах (снємах).
- Політичний устрій - **федеративна монархія** (federated monarchy) — поєднує в собі монархічну форму правління і федеративний тип політико-територіального устрою (a federation rather than a union – power is not centralized).

В добу роздробленості на теренах сучасної України було сформовано 5 окремих (удільних) князівств: Київське, Переяславське, Чернігівське, Галицьке, Волинське.

IV.Є. Причини роздробленості Київської держави:

- Перехід до вотчинного землеволодіння (patrimonial land tenure) посилив вплив удільних князів, престолонаслідування яких тепер не залежало від великого київського князя;
- Великі простори держави, етнічна неоднорідність населення;
- Зміна торговельної кон'юнктури, внаслідок чого Київ утратив роль центру торгівлі;
- Відсутність чіткої системи престолонаслідування.

IV.Ж. Наслідки роздробленості:

- Вдосконалення системи управління уділами (appanage - the grant of an estate to a younger child of a sovereign);
- Економічне та культурне піднесення окремих руських міст;
- Водночас міжусобна боротьба підривала сили та ресурси князівств;
- **Роздробленість суттєво послабила сили Русі перед зовнішніми загрозами — неможливість протистояти навалі монголів у XIII ст.**

V. СОЦІАЛЬНИЙ УСТРІЙ (SOCIAL SYSTEM) РУСИ

Більшість сучасних українських істориків характеризують суспільні й економічні відносини часів Київської Русі як феодальні (feudal). Суспільство Русі було **становим** (stratified by class), *тобто поділялося на верстви або стани (social stratas or classes)*, які мали різні права й обов'язки. Приналежність до верств визначалася за народженням (class was determined by birth). Перехід із стану в стан був ускладнений (difficult), а то й неможливий. Існували дві основні верстви: **привілейоване** (privileged) населення і **непривілейоване** населення.

- **Привілейоване населення.**
 - Князі
 - Бояри (nobles)
 - Дружинники (knights)
 - Духовенство (clergy)
- **Непривілейоване населення.** Основну масу населення становили **непривілейовані** жителі. Непривілейоване населення було розділене на дві групи: **вільне** (free) населення і **залежне** (dependent or enslaved) населення.
 - **Вільне населення**
 - Міщани – ремісники (artisans), купці (merchants)
 - Вільні селяни — смерди, які мали власне господарство, земельні наділи (landed peasantry)
 - Ізгої – люди, що випали зі своїх соціальних груп і втратили з ними зв'язок (exiles or outcasts). Ізгоями ставали вільні селяни без землі; холопи, що викупилися з

холопства; купці, що заборгували (went into debt); князі, позбавлені володінь (lost or did not inherit the title or throne – наприклад, молодші сини князів).

○ **Залежне населення**

▪ Тимчасово (temporarily) залежне:

- Закупи — селяни, які через різні обставини втратили власне господарство і змушені були працювати на землевласника за купу (грошову позичку – loan) (they paid off their debt with labor).
- Рядовичі — селяни, які уклали із землевласником договір (ряд) про найм на роботу.

▪ Постійно (permanently) залежне:

- Холопи (serfs) – особи, що перебували в повній власності землевласника.
- Челядь — раби, які не мали жодних прав. Їх дозволялося продавати, дарувати, передавати в спадщину (they could be inherited as property). До цієї групи включалися військовополонені (prisoners of war).

VI. ПИСЕМНІСТЬ та ОСВІТА

- Використовували дві системи письма - глаголицю (**Glagolitic script**) та кирилицю – створені майже одночасно братами-монахами Кирилом та Мефодієм на основі грецького абетки. Можливими причинами створення двох, а не одної абетки:

- Існування двох чи кількох докирилівських слов'янських абеток.

Чи на українських гривнях знаходяться інші мови, крім української???

Пригляньтеся до 2-гривневої купюри (bill). Текст під словами «Правда руська» написаний дивними буквами ... глаголицею. Є теж глаголична система числення.

(Глаголиця навіть знаходиться в UNICODE – тацю можна вживати на комп'ютері!)

Глаголична система числення.									
1	2	3	4	5	6	7	8	9	
10	11	12	13	14	15	16	17	18	
19	20	21	22	23	24	25	26	27	
28	29	30	40	50	60	70	80	90	
100	200	300	400	500	600	700			
800	900	1000	2000	3000	4000				
5000	6000	7000	8000	9000					
10000									

- Переслідування німецько-католицькими монахами слов'янських книг. Можливо, що створення глаголиці мало захистити слов'янські книги — бо азбука відрізнялася від кирилиці й не була схожа на грецьку.

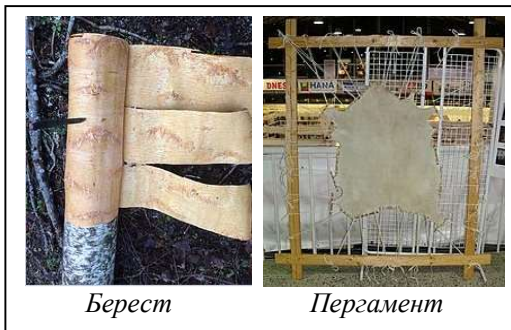
З часом зручніша кирилиця витіснила глаголичне письмо – мабуть бо вона мала ближчий вигляд до грецької абетки.

- Школи відкривалися при церквах та монастирях:
 - Перша така відома школа для дітей заснована Володимиром Великим.
 - У середині XI ст. Анна Всеволодівна (сестра Мономаха) відкрила школу для дівчат при Андріївському монастирі у Києві.
- Осередком культурного та церковного життя Русі був Києво-Печерський монастир, що став центром підготовки духовенства, ліків, літописців, перекладачів.

VII. ЛІТЕРАТУРА

В княжій добі усна народна творчість включала казки, легенди, пісні і т.д., але прийняттям Християнства ввело розквіт книгописання й літератури. Книгописання розвивалося при монастирях та церквах, де були облаштовані спеціальні кімнати для переписування книг — **скрипторії** (з латинського слова “scriptum” – a writing, book).

- Найдешевший матеріал для письма – берест (birch bark).
- Книги писалися на дорогому матеріалі – пергаменті (parchment) – виготовлений із недубленої (untanned) шкіри тварин.
- Заміна пергаменту папером, збільшення попиту на книжки та потреби ділового письма (business writing) призвели до прискорення темпу писання від XIII ст. В XVI-XVII ст. прийшов скоропис (cursive).

Берест

Пергамент

- Першим оригінальним твором літератури Київської Русі є церковна проповідь «Слово про закон і благодать» митрополита Іларіона написана у першій половині XI ст., у якій прославляється діяльність Володимира Великого.
- Одна з найвидатніших пам'яток старослов'янського письменства – точно датований твір релігійної літератури «**Остромирове Євангеліє**» (1056-1057 рр.).
 - Містить євангельські читання для неділі та свят.
 - Переписане у Києві із болгарського оригіналу, як гадають, для новгородського посадника (official) Остромира.

Аркуш (piece of paper) з Остромирового Євангелія - написане великим уставним (block letter) письмом

- Цікавим є «**Ізборники Святослава**» Ярославича (1073 р. та 1076 р.) – обидва Ізборники містять статті релігійно-морального характеру, матеріали з граматики, поезики, риторики. На одній із сторінок Ізборника 1073 р. є портрет родини Святослава.
- Популярними були **патерики** — збірки оповідань про життя святих and ченців (монахи, монахині).
 - Найвизначнішим є «**Києво-Печерський патерик**» (перша третина XIII ст.), збірка оповідань про монахів Києво-Печерського монастиря.

- Героїчна поема 1187 р. - «Слово о полку Ігоревім» - найвидатніша пам'ятка літератури Київської Русі. Автор невідомий. Описується невдалий похід новгород-сіверського князя Ігоря Святославовича проти половців в 1185 р.
 - Хоч це прозовий (prose) твір, але написаний такою поетичною мовою, що можна розбити на рядки і читати як поему, написану білим (неримованим) віршем.
 - ЮНЕСКО ухвалило відзначити твору 800-річчя в 1985 р.

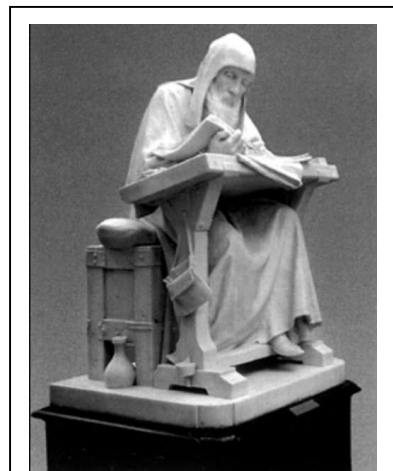
VIII. ЛІТОПИСАННЯ

Як ви, напевно, помітили, значна частина історії, яку ми знаємо про Київську Русь, дійшла до нас через літописи.

- Літопис — історико-літературний твір в якому оповідь велася за роками (хронологічно).
- Їх переважно писали церковнослов'янською (church Slavonic) мовою.
- Назва «літопис» походить від структури літопису, де твори починались зі слів «в літо» (in the year).
- Літописання виникає наприкінці X ст. в Києві, коли за наказом князя Володимира почали робити перші літописні нотатки або зводи.
 - Звід (зведення, compilation) – збірка історій і фактів.
- Найдавніші літописи Русі не дійшли до нас в оригіналах: вони збереглися в пізніших списках або переробках.
 - Список – переписана (списана, copied) з оригіналу копія документа. (Часто слова «літопис», «звід», «зведення», «список» використовуються як взаємозамінні (interchangeable), хоч є нюанси.)

Літописи

- «Літопис Аскольда» (друга половина IX ст.) - гіпотетичний (hypothetical) літопис написано за часів правління київських князів Аскольда і Діра. Відголоски (traces, suggestions) збереглися у пізнішому «Никонівському літописі».
- Перший літописний звід (996-997 рр., без офіційної назви), у якому знаходяться підсумки діянням Володимира Великого та його попередників.
- «Найдавніший Київський звід» (1037-1039 рр. написано при Софійському соборі). Саме з цього часу – кінця X - початку XI ст. – формується літописна традиція.
- «Києво-Печерський звід» (1073 р.) - автор книжник Никон.
- «Новгородський звід» (1079 р.)
- «Початковий звід» (1097 р.) – на основі попередніх зведень, складений ігуменом (abbot) Печерського монастиря Іоанном.
- «Повісті временних (минулих) літ» (1113 р.) – Нестор, чернець (monk) Києво-Печерської Лаври вважається автором, за іншою думкою упорядником (compiler). Твір

Нестор Літописець
(1056 р. —1114 р.)

Вивчав мови: слов'янську, грецьку, чеську й інші, які допомогли при написанні літопису користуючись літературними джерелами різних народів.

складений на основі сучасних подій і архівних літописів, народних переказів та оповідань. Ця перша редакція (edition) не збереглася в оригінальній версії.

- Другу редакцію склав ігумен Видубицького монастиря Сильвестр в 1116 р. Вона ввійшла в склад «Лаврентіївського літопису» та «Радзивілівського літопису» в XV ст.
- Третя редакція складена у 1118 р. у Видубицькому монастирі, і призначена для Мстислава, сина Володимира Мономаха. Вона знаходиться в складі «Іпатіївського літопису» (XV ст.) який тепер знаходиться в Санкт Петербурзі.
- **«Київський літопис»** - вважають продовженням «Повісті ... » та обіймає 1113-1200 рр. **Під 1187 р. уперше зустрічається назва «Україна».**
- **«Галицько-Волинський літопис»** охоплює події 1201–1292 рр.

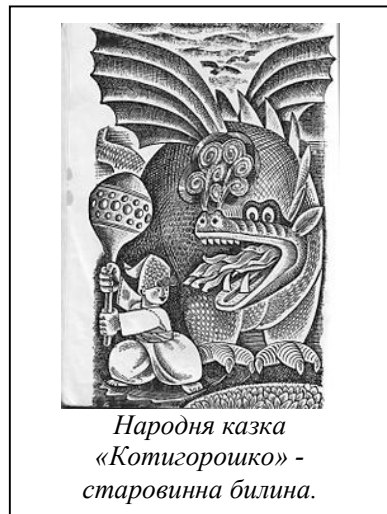
Аналіз літописів привів вчених до відкриття слідів інших місцевих літописів: чернігівського, переяславського, тьмутороканського, перемишльського та інших. Але вони не збереглися в цілості, і лише окремі уривки з них були включені в київському або галицько-волинському літописах. (<https://ukrlit.net/item/791.html>)

ІХ. МУЗИЧНЕ МИСТЕЦТВО

Музичну культуру Київської Русі формували народна творчість та церковне мистецтво, які взаємозбагачувалися (folk and liturgical art mutually enhanced each other). Глибокі язичницькі (поганські, pagan) вірування створили багатий обрядовий фольклор. Церковна музика творилася на базі Візантійської музики і культури. Однак, у подальшому церковна музика увібрала (absorbed) чимало рис народної (світської) музики.

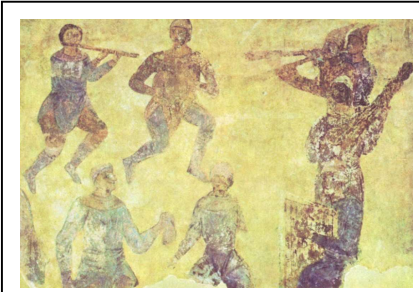
Народна творчість

- **Календарно-обрядові пісні** виконувалися у певні дні та місяці року, приурочені до важливих свят, були тісно пов'язані з сільськогосподарським циклом, та відображають кожен цикл хліборобської праці у різні пори року.
 - Зимовий Цикл – колядки й щедрівки
 - Весняний Цикл - веснянки
 - Літній Цикл – русальні, купальські, жнивварські (harvest)
- **Билина** - епічна пісня (epic prose) доби Київської Русі, в якій оспівується рідна земля, зображається героїчна боротьба давніх воїнів зі степовими загарбниками – печенігами, половцями, монголами.
 - Оспівуються подвиги руських витязів і богатирів, наприклад: Садка, Іллі Муромця, Добрині Микитича, Олексія Поповича та інших.
 - Характеристики билини – поєднання фантастичних та історичних елементів, використання гіперболи (hyperbole).
 - В Україні билинна традиція не зникла, а трансформувалась (в XVII ст.) у нову пісенну форму епосу — козацька дума.
 - Билини досі співається на півночі Росії, де її називають «стариною».

Народня казка
«Котигорошко» -
старовинна билина.

- **Скоморохи**¹³ - професійні мандрівні музиканти, співці, актори і акробати, на службі у князів і бояр.
 - Володіли красномовством, були освіченими фольклористами, знали по декілька мов, відмінно грали на різних інструментах.
 - Мандрували і виступали на ярмарка, в містах, на бенкетах, в княжих дворах
 - Активно спілкувалися з глядачами та залучали публіку до своїх виступів
 - Вперше згадані в літописах 1068 р.

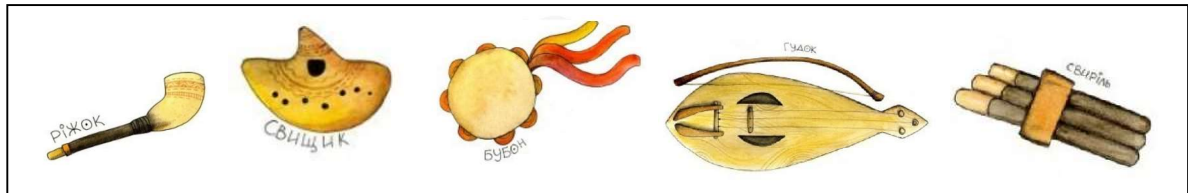

Фреска Софійського собору, що зображує скоморохів

Розквіт скоморошества припав на XV-XVII ст. Вони

стали надто популярними і зачалося переслідування московських ієрархів. У 1648 і 1657 рр. царські укази заборонили скоморошество. Традиції скоморошества не зникли і відобразилися в Кобзарстві, яке, щоправда, теж зазнало подібної трагічної долі.

- **Інструменти**¹³ - Інструментів було дуже багато, такто подаємо пару найцікавіших
 - **Гуслі** (від слов'янського «густи», «гудіти») – це найстаріший струнний щипковий інструмент, на якому грали гусярі у Київській Русі.
 - **Гудок** – струнно-смичковий інструмент, попередник скрипки.
 - **Свиріль** – українська версія флейти Пана (Pan flute).
 - **Ріжок** - виготовляється з дерева, у нижню частину якої вставляють ріг тварини. У вужчій частині трубки має очеретяний пищик (reed).
 - **Ріг** – один з найдавніших сигнальних та ритуальних інструментів, який роблять з великого коров'ячого рога.
 - **Свистулька (свищик)** – це різновид «посудинних» (керамічних, глиняних) флейт. Їх виготовляють у вигляді півників, пташок, котиків, баранчиків, жабок тощо.
 - **Бубон** – ударний інструмент. Обруч, на який з одного боку натягнуто шкіру. В його прорізах встановлені металеві тарілочка (брязкальця, disks). З іншого боку натягують жильні струни (strings) або дротики (wires), на які підвішують дзвіночки

- **Ратна (Military) Музика**¹³ - Музика супроводжувала (accompanied) і військо. Головне місце в ратній музиці займали "труби". Трубними сигналами збирали війська, підтримували зв'язок між окремими загонами. Труба своїм звучанням вселяла воїнам мужність та впевненість, налаштовувала на відповідний лад. Використовували теж: Накри (ударний інструмент), зурну (тип сопілки), посвистелю (мала флейта).
- **Духовна (церковна) музика** - закладались фундаментальні основи церковного співу, відбувалась кристалізація знаменного розспіву та нотації, системи осмогласся (8-parts/voices) й поспівної техніки.

¹³ <https://spadok.org.ua/folklor/muzychna-kultura-kyivskoyi-rusi>

Х. ОБРАЗОТВОРЧЕ МИСТЕЦТВО

Образотворче (візуальне) мистецтво – це ті творіння, які ми можемо бачити (на відміну від слухового мистецтва, яке ми чуємо). Вони створюють образ якогось предмета. В княжих часах, більшість провідних жанрів творилися за візантійськими традиціями. З-поміж пам'яток тогочасного образотворчого мистецтва найбільше вражають монументальні зображення - мозаїки та фрески, якими оздоблювалися (decorated) храми.

- **Мозаїка** - зображення, виконане з кольорового каменю, скла, смальти (smalt)¹⁴, керамічних плиток та інших матеріалів.
 - Шедеврами (masterpieces) включають мозаїки Софійського (Богоматері Оранти, та Христа Вседержителя) та Михайлівського соборів у Києві.
- **Фреска** - живопис на вологій штукатурці (stucco)
 - Найвизначнішими зразками цієї системи оздоблення є собор св. Софії в Києві і Михайлівський-Золотоверхий собор. (Більшовики знищили, але вивезли декотрі фрески (так як пророка Самуїла) до Санкт-Петербургу.)

У Київській державі основним видом внутрішнього мистецтва храмів була фреска. Тільки в XI ст. і на початку XII ст. в храмах з'явилися мозаїки побіч фресків. Ця комбінація була спесифічна до Київської Русі – в Візантії не практикувалося.

- **Ікона** – зображення Ісуса Христа, Богородиці, святих і подій Святого Письма.
 - Знаходяться дуже спесифічні правела та символіка що до писання ікон: кольори, пропорції, позиції святих, і т.д.
 - Перші ікони привозили на Русь із Візантії.
 - Найвідоміший іконописець - Аліпій (Алімпій) Печерський (1050 – 1114 р.) — православний святий, лікар, чернець та священник Києво-Печерського монастиря.
 - Одна з найраніших і найвидатніших ікон - Вишгородська Ікона Божої Матері. Її привезли в середині XI ст. з Константинополя. Ця чудодійна ікона прикрашала храм святих Бориса і Гліба у Вишгороді, звідки князь Андрій Боголюбський 1169 р. вивіз її до Володимира-на-Клязьмі. Зараз ікона знаходиться у Третьяковській галереї у Москві.
- **Книжкова мініатюра** - ілюстрація до давньоруської книги. Вона характеризувався малим розміром, часто розміщувався на полі або між рядками (found in margins or between lines) рукописів, хоча трапляються мініатюри і на весь аркуш (drawing take up an entire page). Найславніші приклади:
 - Мініатюра з Остромирового Євангеліє (1056 — 1057 pp.)
 - Мініатюра із зображенням родини Святослава Ярославича з твору “Ізборник Святослава” 1073 р.

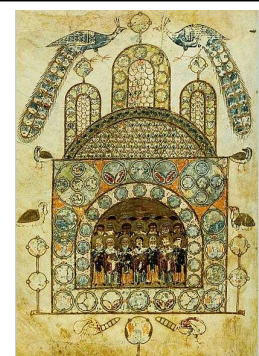
*Мозаїка
Богоматері Оранти*

*Фреска
Пророка Самуїла*

*Вишгородська Ікона
Божої Матері*

*Мініатюра з
«Ізборника Святослава»*

¹⁴ Smalt - type of pigment typically blue in color and made by grinding blue cobalt glass into a fine powder. It has been used in the production of glassware, ceramics, paint, and enamel and as a coloring agent for glass.

ХІ. АРХІТЕКТУРА

Архітектура Київської Русі сформувалася під впливом нової християнської віри, тай з кінця X ст. дерев'яна архітектура почала поступатися кам'яній. З прийняттям Християнства храми та монастирі стали головними осередками розвитку освіти, науки, мистецтва. На жаль, мало тих архітектурних пам'яток збереглися в оригінальній формі. Протягом століть багато з них були зруйновані під час татарських і монгольських нападів та советської й нациської окупацій. Інші були відремонтовані в XVII-XVIII ст. у стилі козацького барокко. Велика кількість найзначніших шедеврів (masterpieces) знаходяться в Києві.

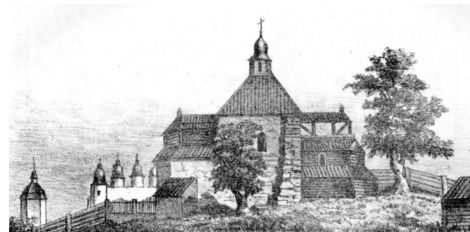
Церква Успіння Пресвятої Богородиці – Десятинна церква (989 – 996 рр.)

- Вважається першою кам'яною церквою Київської Русі, зведена на Старокиївській горі в Києві.
- Володимир Великий присвятив десятину своїх прибутків (tithes) на її будову і утримання.
- Пограбували (looted) війська Андрія Боголюбського (1169 р.) і Рюрика Ростиславича (1203 р.).
- 6 грудня 1240 р. орди хана Батия в цілості зруйнували. Храм завалився (collapsed) поки там ховалося населення навколишніх поселень (surrounding settlements).
- Тут поховано Володимира Великого та його дружину (візантійську царівну Анну).

Не раз відбудовували і зруйнували Десятинну Церкву

Зображення вигляду X-ст.

Відбудована митр. Петром Могилою в XVII-ст.

Відбудована в XIX-ст.

Спасо-Преображенський собор у Чернігові (1036 р.)

- Собор закладений за ініціативи брата Ярослава Мудрого Мстислава, а будівництво завершено сином Ярослава Мудрого Святославом.
- Зазнав руйнувань під час татаро-монгольської навали.
- Перша капітальна реставрація була проведена у 60-их рр. XVII ст.

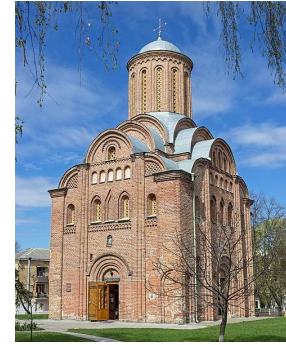
Собор святої Софії — Премудрості Божої в Києві (1037 р.)

- Одна з небагатьох уцілілих споруд часів Київської Русі, найголовніших святинь Східної Європи, та історичний центр Київської митрополії.
- Споруджений на честь перемоги над печенігами.
- Перебудований з зовня у XVIII ст. за наказом гетьмана Мазепи у стилі козацького бароко. Внутрі зберігся оригінальний візантійський вигляд, включно з фресками сім'ї Ярослава Мудрого та мозаїками, особлива серед них Богоматір Оранта (Оранта — один із основних типів зображення Божої Матері — з піднятими вгору руками — жест молитви).

П'ятницька церква у Чернігові (кінець XII - початок XIII ст.)

- Названа на честь Святої Параскеви П'ятниці (покровителька торгівлі та купців).
- Є припущення, що церква була збудована на кошти князя Ігоря — героя «Слова о полку Ігоревім». За іншою версією — церкву збудували коштом багатих купців.

- Зруйнована підчас II Світової війни. В 1943 р. приїхав видатний радянський дослідник (researcher) давньоруського архітектури П. Д. Барановський.
 - 1943 – 1955 рр. Барановський разом з іншими архітекторами обміряли та дослідили П'ятницьку церкву, щоб відбудувати оригінальним стилем.
 - 1955 – 1962 рр. тривали основні реставраційні роботи.
 - 1972 р. П'ятницьку церкву відкрито як музей.
 - 1991 р. П'ятницька церква стала діючим храмом.
 - 19 серпня 2023 р. пошкоджена внаслідок ракетного удару.

Михайлівський Золотоверхий собор й монастир у Києві (1108 – 1113 рр.)

- Оригінальний храм спорудили за правління князя Святополка Ізяславича (онука Ярослава Мудрого).
- Монастир був місцем поховання київських князів у XII ст.
- У 1934–1936 рр. собор, дзвіницю та частину інших споруд монастиря знесли у зв'язку з проектом створення на цьому місці урядового центру.
- Відбудований в 1990-их рр.
- У ніч на 11 грудня 2013 р. дзвони монастиря били на сполох (alarm) вперше за 8 століть (востаннє таке відбувалось у 1240 р., під час Монгольської навали). Саме завдяки звуку дзвонів до центру столиці зійшлося безліч киян, і спроба зачистити Євромайдан працівниками спецпідрозділу «Беркут» та військовослужбовцями Внутрішніх військ МВС виявилася невдалою.

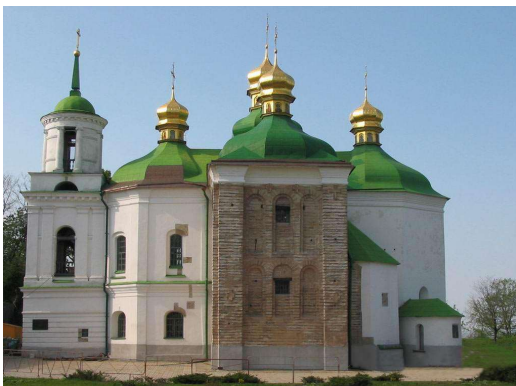
Золоті ворота у Києві (XII ст.)

- Головна брама стародавнього Києва, пам'ятка оборонної архітектури Київської Русі.
- Назву одержали за аналогією із Золотими воротами в Константинополі (Царгороді).
- Золоті ворота були одними з трьох великих міських воріт, споруджені Ярославом Мудрим. Будівництво воріт (і Софійського собору) згадується в «Повісті временних літ».
- Після зруйнування Києва в 1240 р. Золоті ворота не згадуються аж до XVI ст. коли джерела свідчать, що ворота знаходяться у напівзруйнованому стані.
- Сьогоднішня споруда - реконструкція Золотих воріт (1982 р.) над рештками оригінальної споруди.

Золоті ворота при кінці XIX ст.

Три пам'ятки княжої архітектури, всі в Києві, знаходяться в переліку Світової спадщини ЮНЕСКО: 1) Софійський Собор, 2) Києво-Печерська Лавра, 3) Церква Спаса на Берестові.

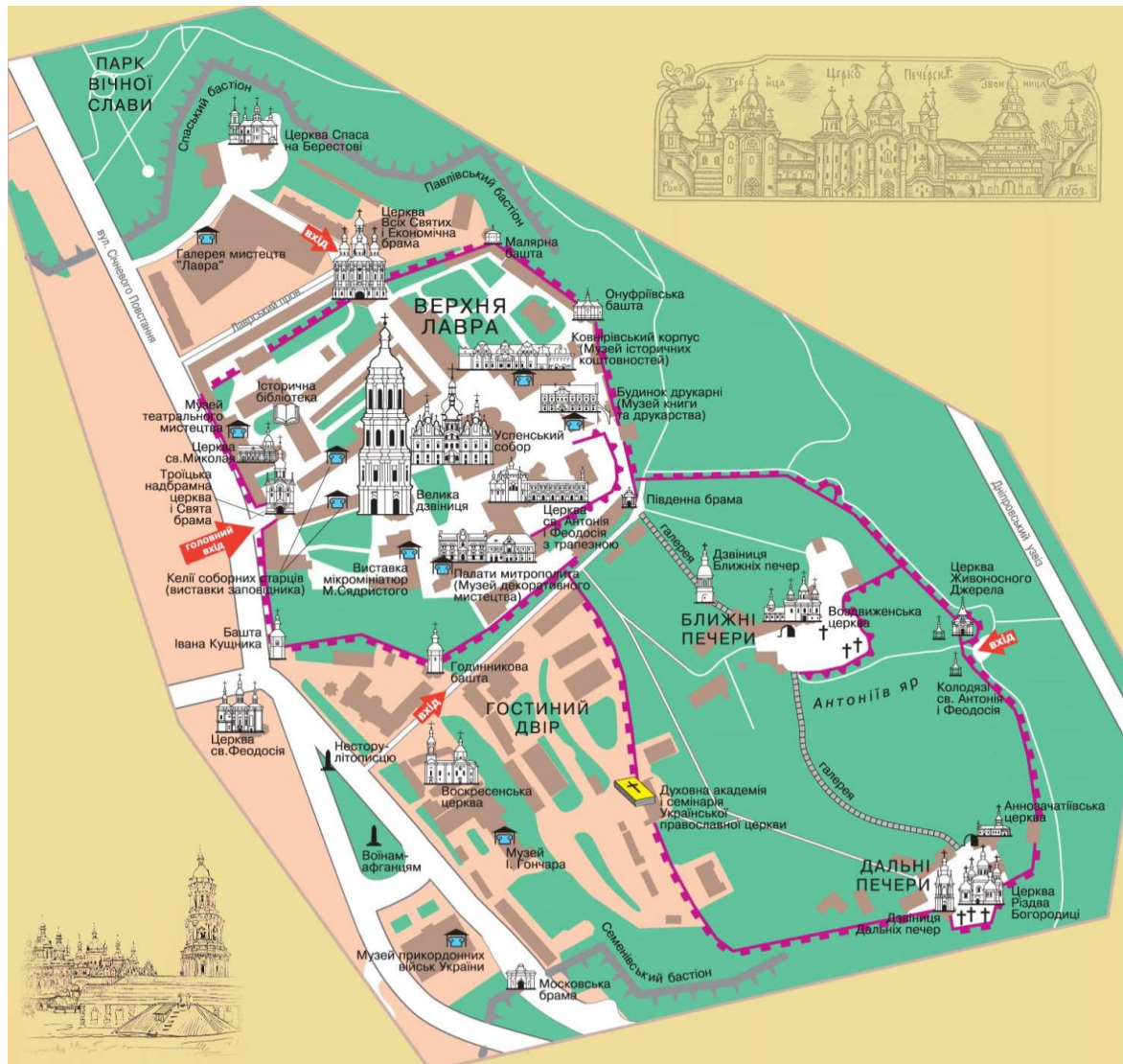
Церква Спаса

Побудована наприкінці XI ст. або на початку XII ст., можливо, коштом Володимира Мономаха. Її уперше згадується в літописі 1072 р., та була усипальницею (tomb) князів із роду Мономаховичів. 1157 р. тут було поховано сина Володимира Мономаха Юрія Довгорукого, засновника Москви.

Успенська Києво-Печерська лавра у Києві (заснована 1051 р.)

- Назву отримала від печер, де оселилися перші його мешканці.
- 1688 р. монастир отримав статус лаври (назва деяких найбільших чоловічих монастирів, що мають особливе історичне та духовне значення).
- Сьогодні – це найбільший музейний комплекс України, де розташовані 144 споруди, 122 з яких – пам'ятки історії і культури. Серед них – 2 унікальних підземних комплекси, храми та неймовірні виставкові приміщення.

Основні пам'ятки і споруди Києво-Печерської Лаври

Успенський собор – Собор Успіння Пресвятої Богородиці (друга половина XI ст.)

- Головний соборний храм.
- Споруджений за наказом Святослава Ярославича.
- При відступі радянських військ (retreat of Soviet army) із Києва 16-17 вересня 1941 р. собор таємно замінувало НКВС (the NKVD mined it), а 3 листопада підірвали (destroyed it by setting off the mines).
- Відновлений у 2000 р.

Троїцька надбрамна церква (1106—1108 рр.)

- Церква над Святою брамою Києво-Печерської лаври у Києві.
- Єдина серед наземних споруд (above-ground structure) Лаври, яка збереглася неушкодженою з часів Київської Русі.

Церква Спаса на Берестові (XII-XIII ст.)

- Розташована за межею фортечних мурів Києво-Печерської лаври (на колишній околиці Берестове) проте вважається частиною ансамблю лаври.

Монастирські печери

Ближні печери, теж Антонієві печери — комплекс підземних печер, де поживають мощі (relics) печерських подвижників (ascetics).

- Поховання Антонія (засновник) розташовано в перекритому завалом відгалуженні печер. Навпроти Церква Антонія Печерського була побудована наприкінці XVI — початку XVII ст.

Дальні печери — комплекс підземних печер, де поживають мощі 49 канонізованих святих.

- Під час розкопок 1988 р. було відкрито келію (cell, living space in cave) преподобного Феодосія, яка була викопана ним не пізніше 1058 р. Склепіння (vault) в ідеальному стані.

За радянських часів – від 1922 р. – лавра стала державною власністю і на території Верхньої лаври діє Національний Києво-Печерський історико-культурний заповідник. (reserve, site). Монастирське життя зосереджене в Нижній лаврі. Обидві частини лаври відкриті для відвідувачів.

З 1922 р. Російська православна церква орендувала (rented) приміщення лаври. З проголошенням незалежності України, на жаль лавра залишилась у руках Московського патріархату (УПЦ МП). З початком повномасштабного вторгнення росії в Україну увага суспільства звернулася до діяльності промосковської церкви.

- Восени 2022 року СБУ (Security Service of Ukraine) провела обшуки (searches) у приміщеннях лаври і виявила проросійські матеріали.
- 29 березня 2023 року держава позбавила (terminated) УПЦ МП права користуватися приміщеннями лаври. Багато дорогоцінних скарбів зникли.
- 16 квітня 2023 року, вперше за 300 років, в Успенському соборі Києво-Печерської лаври молитва пролунала українською мовою під час Великоднього богослужіння Православної церкви України (ПЦУ).

Кінцеве слово. Надіємося, що вже ніхто Вам не зможе говорити, що «Русь – це Росія» без того щоб Ви чітко фактами доказали, що то не правда. Повномаштабне вторгнення; зруйнування церков, лікарнів, шкіл, театрів; крадіж людей (особливо дітей), економічних ресурсів і культурних скарбів; винищення населення тільки доказує, що Росія – це Московія. Історично – нічого не змінилося від часу грабування й зруйнування Києва в 1169 р. Андреем Боголюбським. Одночасно, український дух, витривалість, і сильна воля теж не змінилися – українці далі незламні. Слава Україні! Героям Слава!

До зустрічі на 59-тій Орликіяді!

Матеріали приготували:

пл. сен. Таня Кость, Орл.

пл. сен. Ліда Рижій, Орл.

пл. сен. Рената Гарматій, Орл.